

סימן ד' - השוא המורכב (חטפים)

א. מלבד השוא נע הפשוט (המבואר בסימנים א', ב'), ישנו סוג נוסף של שוא נע אשר מצטרפת עמו אחת מהתנועות, והוא נקרא שוא מְרָכָב.

ב. השוא המורכב אינו נקרא כתנועה רגילה, אלא בחטיפה²² עם האות וההברה הבאה אחריו, ובזה הוא דומה לשאר שוא נע; אך שונה ממנו בזה שבמבטאו נשמעת התנועה, שלא כשוא נע הפשוט שלא נשמעת בקריאתו שום תנועה.

ג. סוגי השוא המורכב הם שלשה²³:

חֲטַף פֶּתַח - אֶ, חֲטַף סְגוּל - אֵ, חֲטַף קָמֶץ - אִ.

כגון אֶשֶׁר, מוֹעֲדִים

אֶמֶת, אֶעֱשֶׂה

חֲדָשִׁים, טְהַרְתּוּ

(22) כתב מה"ר שבתי סופר (בהקדמת סידורו פ"ג, עמ' 30 - 31) וז"ל "ומכאן ראייה על קריאת החטפין לקרותן בחטיפה בנקודה שבצד השב"א ולא את השב"א כלל, כי השב"א אינו רק להורות על חטיפת אותה הנקודה". כלומר שעיקר הקריאה הוא כניקוד התנועה והחטף בא להראות שיש לחטוף אותו ולחברו עם ההברה הבאה אחריו, כחטיפת שוא נע אל ההברה הבאה אחריו.

(23) ולהלן (סוף הערה 32) הזכרנו שיש אומרים שבאמת ישנם שני חטפים בלבד, והיינו חטף פתח וחטף סגול, ולא חטף קמץ, עיי"ש. אבל הסכמת המדקדקים האחרונים כמו שסתמנו בפנים.

ויש לציין שלפי גירסאות עתיקות (כמו כתר ארם צובה) קיים גם חטף חירק כמו בתיבות קִשְׁתִּיתוּ קִהְיִיתוּ קִהְיִיתוּ (תהלים י"ד:א, וכן שם נ"ג:ב). [נפשוט שסיבת החטף היא להראות על הנעת השוא שלאחר המתג (עין להלן הערה 29), דכבר התבאר (לעיל בפרק זה סימן א' הערה 7) שלפי הקדמונים כל שוא הבא לפני אות גרנית, נוטה קריאתו לתנועה שבגרנית, ממילא באלה ישמע השוא כעין חירק, ודו"ק.]

ד. בעיקר יבוא חטף באותיות הגרוניות²⁴, ודוקא באחד משני אופנים, ואלו הם:

א - במקום שוא נע: לעולם לא יבוא שוא נע באותיות הגרוניות²⁵, לכן, בכל מקום שאחת מהאותיות הגרוניות היתה צריכה להינקד בשוא נע, היא תבוא בחטף להקל על קריאתה.

לדוגמה תיבת אָכַל היתה צריכה להיות: אָכַל (כמו שָׁמַר, כָּתַב), ולהקל על קריאת הגרונית מצטרפת פתח עם השוא.

וכן תיבת שוֹאֲלִים היתה צריכה להיות: שוֹאֲלִים (כמו לוֹמְדִים, שוֹבְרִים), וכדי להקל על הקריאה בא השוא בחטף פתח.

ב - במקום שוא נח: ברוב המקומות²⁶ גם שוא נח הבא באות גרונית נהפך לשוא מורכב ואז דינו כשוא נע וכנ"ל.

למשל תיבת יַעֲמַד היתה צריכה להיות מנוקדת: יַעֲמַד (כמו יִשְׁבֵּר, יִמְכֹּר), ובמקום השוא נח, בא חטף פתח (ולעין הפתח באות י', יעוין בהערה 27).

וכן תיבת לְאָכַל היתה צריכה להיות מנוקדת: לְאָכַל (כמו לִשְׁבֹּר, לִמְכֹּר), והשוא נח באות א' בא בחטף (ולעין הסגול ב-ל', יעוין בהערה 27).

(24) כתב הרד"ק (מכלול דף קלו): שהחטף בא "להרחיב על האות הגרונית". ומבואר יותר במסלול (מסה"ש שביל ב') "ולפי שאותיות אהח"ע מוצאן מן הגרון (כמבואר בפרק א') שהוא היותר פנימי מכל המוצאות, נוח להן להתבלע כמבטא. ומפני זה צריכין לפעמים הרחבה על ידי אחת מן התנועות כדי להרגיש אותן היטב" עכ"ל.

(25) וזה לשון משנת הגר"א (שער השוא אות א') "כל אותיות אהח"ע לא יבא בהם שוא נע לבדו כי אם בהצטרף עמו פתח או סגול או קמץ חטף (ולא לומר קמץ קטן) אבל כאשר יהיה באות אהח"ע שוא לבדו, ידוע תדע כי נח הוא" עכ"ל. היינו כלל מוחלט: שוא נע לעולם לא יופיע באותיות הגרוניות, אבל שיין שיבוא בהן שוא נח על כל פנים, וכדלהלן.

ומה שהזכרנו שהחטף בא במקום ש-"היתה צריכה להינקד בשוא נע", כן הוא מפורש ברשב"ץ (מגן אבות

ה. ולפעמים יבוא שוא נח גם באות גרונית.

כגון תחמל (דברים י"ג:ט), ויאדיר: 28 (ישעיה מ"ב:א), אעברה (במדבר כ"א:ב), יעלזו (תהילים קמ"ט:ה), רעמסס (בראשית מ"ז:א).

ח"ג פ"ג דף נה באמצע ד"ה נדבר, והוא כעין דברי הכוזרי (מאמר השני אות פ, עיי"ש במפרשים, ובספר "הכוזרי המפורש" מאת הר"מ גניזי) שישנם כללים סטנדרטיים לניקוד לשון הקודש נזה מכוונה "התכונה הראשונה" בלשון הכוזרי, ופעמים וישתנה הניקוד כתיבות מסויימות עקב ענינים טכניים מכללי הדקדוק [ומכוונה "התכונה השנית"]. וכן הוא בכל הדוגמאות המובאות בפנים, שבעיקרון היו צריכות להיות בשוא נע פשוט ומחמת האותיות הגרוניות השתנה השוא לחטף.

(26) כתב הרד"ק (מכלול דף קלו: - קלז). "ואם השוא באות גרונית: יש חטף פתח עם השוא להאריך התנועה ולהרחיב על האות הגרונית. כמו וְשִׁחֲטוּ הַפֶּסַח: (שמות י"ב:א), אֶעֱלֶה, יַעֲלֶה. ופעמים תחטף (כלומר יהיה שוא ללא תוספת פתח וטעקד שוא נח גרילא) גם עם אות גרונית, כמו וְלֹא־תִחַמַּל (דברים י"ג:ט) וכו' לֹא תִחַמַּד (שמות כ"ד:ד) עכ"ל. ולא דוקא פתח דהוא הדין סגול וקמץ. והכללים מתי יבוא חטף ומתי לא, ואיזה תנועה תבוא עם השוא, מבוארים בספרי המדקדקים ולא ראינו צורך להאריך בהם כאן.

(27) בהרבה מקרים גם ישתנה ניקוד האות הבאה לפני הגרונית להקל על הקריאה. כגון בדוגמאות שהבאנו: כתיבת יַעֲמַד השוא נהפך לחטף - היינו יַעֲמַד, ומאחר שגם זה קשה לבטאות, אזי גם האות י' מקבלת תנועה כעין ניקוד הגרונית והיינו פתח. וכן במקום לֹא־כָל, היה צריך להיות לֹא־כָל, ומחמת קושי המבטא, מקבלת האות ל' כעין ניקוד הגרונית.

(28) הבאנו במיוחד דוגמאות בהן רבים הטועים בקריאתן: בסידורים המדויקים תיבת וַיֹּאדִיר: (שבסוף תפילת ובא לציון) מנוקדת בשוא נח (ולא וַיֹּאדִיר), וכן הוא הנכון כמבואר במנחת שי (ישעיה מ"ב:א), ועיין לעיל (בפ"ג הערה 12) מה שכתבנו באופן קריאת האות א' כשהוא בשוא נח. כתיבת אַעֲבֶרָה: האות ע' אינה בחטף סגול (אַעֲבֶרָה) או סגול (אַעֲבֶרָה) כמורגל בפי הקוראים. וכן כתיבת יַעֲלֶזוּ אין פתח ב-ע' (יַעֲלֶזוּ כמודפס בטעות במקצת הסידורים, וכפי שרגילים רבים לקרוא) ולכן ה-ל' בשוא נע כדין שני שואים רצופים. והסיבה שטועים היא כי רוב העולם אינו מחלק במבטא בין האות א' לאות ע' וממילא נבלעת האות לגמרי ונשמעת כאילו כתובה יַלְזו בשוא נח. והוא הדין לעניין תיבת רַעֲמַסִּס הנשמעת רַמַסִּס לאלו שאינם מחלקים בין א' ל-ע' כנ"ל. נובנושא זה כתב המנחת שי (בראשית מ"ז:א) וזה לשונו "בְּאַרְץ רַעֲמַסִּס. כתב רבינו אברהם בן עזרא (וזה לשון פסוק ח') אֶרֶץ גִּשְׁן כָּלל, בְּאַרְץ רַעֲמַסִּס פִּרְט. והעיי"ן נח. ולפי דעתי כי רַעֲמַסִּס פתוח העיי"ן איננה שהיו דרים שם ישראל, כי מערי מסכנות פרעה היתה נעכ"ל האכן עזרא וכוונתו לפסוק עָרֵי מִסְכְּנוֹת לַפְּרֹעָה אֶת־פָּתָם וְאֶת־רַעֲמַסִּס (שמות א"א) דלהלן. וכן בפרשת ואלה שמות על הפסוק ותמלא הארץ (שמות א"ז) פירש (האכן עזרא וז"ל) ארץ גשן היא רַעֲמַסִּס בשני שואין; הראשון נח, והשני נע (עכ"ל). וגם בפרשת בא על פסוק וַיִּסְעוּ בְּגִי־יִשְׂרָאֵל מִרַעֲמַסִּס (שמות י"ב:לז) כתיב (נאכן עזרא, שמינה זאת מנוקדת) בפתח תחת הרי"ש ושו"א תחת העיי"ן (והאסיף שם הראב"ע "והוא שם מחוז ולא עיר" ע"כ)... ועל פסוק אֶת־פָּתָם וְאֶת־רַעֲמַסִּס: (שמות א"א) כתוב (נאכן עזרא וז"ל) בפתחות העיי"ן ואיננו מקום ישראל" עד כאן לשון המנחת שי. ונראה דהקורא רַעֲמַסִּס במקום רַעֲמַסִּס או להיפך, מחזירין אותו משום שיש בזה שינוי משמעות. (ואף דבספר "הזכרון" על פירוש רש"י עה"ת (שמות א"א) כתב בדעת רש"י דלא כאבן עזרא, יעוין במזרחי (שם, הו"ד בשפתי חכמים) ובגור אריה (שם) המפרשים אחרת בדברי רש"י.)

ו. ישנם ספרים שבאופנים מסוימים ניקרו גם אותיות שאינן גרוניות²⁹ בחטף פתח³⁰ או חטף³¹ קמץ³².
ולענין מעשה עיין בהערה 33.

(29) הטעם של אותם הספרים המנקדים שוא מורכב במקום שוא פשוט באותיות שאינן גרוניות, הוא להראות על היות השוא נע. [עיין דקדוקי הסעמים (פסקאות 13, 14, 27, 33, 34); מחברת התיג'אן (עמוד ס"ה - ס"ח); שיח יצחק (שער א' פ"ב); סידור מהרש"ס (עמוד 408 ד"ה הלויס); דברי הרוו"ה (במשפטי הסעמים דף נ); ובהערותיו שם; מאור עיניים בראשית מ"ג;כ"א, ויקרא ט"ב; הערותיו על משה"ס לדף נ"ג); פירוש עיין תפילה בסידור אוצר התפילות (תפילת ברכו בשחרית); ספר תורת אמת לר' זעליגמאן בער (עמוד 10 בהערה); דברי ר"ם בריאר (בסוף התנ"ך של מוסד הר"ק); רשימה מכתר ארס צובה (בסוף תנ"ך רג"ל); מסורת מדויקת (בראשית י"ג;ט"ו, שם י"ד;א); ספר אהל משה (שער השוא אות ע"ב, והו"ד במסורת מדויקת שם י"ג;ט"ו). ע"ע מכלול (דף מט; קלד). שדבריו נראים כסותרין ומשמע דהעיקר שיהיה בשוא נע ולא דוקא שיהיה בחטף (ומכל מקום עיין מה שכתבנו בביאורים סי' ז' הערה 50). וכן מוכח מסידור מהרש"ס שבהרבה מקומות ניקד בחטף ובהרבה בשוא גרידא, דגם כן משמע דהעיקר שיהיה בשוא נע. אמנם, בעל המנחת שי (קהלת בי"ג ע"ע מאמר המאריך בתי' לחקירה ב', ובמנחת שי תהילים ס"ה;ה) הבין שחלק מגירסאות אלה ניקדו כך בסעות משום שחשבו שדינם כשוא הבא עם געיא שקריאתו כפתח, וצ"ע] והיינו על פי המבואר לעיל (פרק זה הערה 7) שהקרמונים היו קוראים שוא נע כעין חטף פתח, ולפעמים כחטף קמץ, ולכן ניקדו כן מפורש להקל על הקורא.

(30) סוגי הדוגמאות של חטף פתח באותיות שאינן גרוניות - לפי אותם הספרים - נחלקים בעיקר לשש קבוצות וכדלהלן:

1 - האות הראשונה משתי אותיות דומות כשלפניה יש מתג תנוקד בחטף פתח. כגון קללד"ה (תהלים קמ"ו;א), קוֹנְנו (שמות ט"ו;י"ז). [עיין דקדוקי הסעמים (פסקה 33); מחברת התיג'אן (עמ' ס"ו - ס"ז); מכלול (דף עב); פרקי שירה (שיר הי"ב); דברי המהרש"ל (הובאו בסידור מהרש"ס עמ' 104); מנחת שי (בראשית י"ב;ג); דברי יהב"י בשער המתיגות (שער הקלות התמוכות). ובעין הקורא (בכל מקום שיש אותיות דומות כ"ל); דברי הרוו"ה בהערותיו על משה"ס (לדף נג); מסורת מדויקת (בראשית י"ג;ט"ו, י"ד;ו).]

2 - תיבה שבשרשה יש ר' שלפי המשקל היתה צריכה להדגש, ובמקום הדגש בא "תשלום דגש" באות שלפני ה-ר' (וכמבואר להלן פ"ה סי' ג' ס"ג ובהערה 36), תנוקד ה-ר' בחטף פתח. כגון קִרְבִּי (תהלים קל"ה;ט), יִשְׁכְּתִי (במדבר ג"ל;א), קִרְבִּי (במדבר ט"ז;ב), קִרְבִּי (שמות י"ט;ב). [עיין דקדוקי הסעמים (פסקה 14, 52, 53); מחברת התיג'אן (עמ' ס"ח); פרקי שירה (שיר הי"ב); מנחת שי (בראשית י"ב;ג, תהלים ל"ד;א); סידור מהרש"ס (עמ' 77 ביאורים ד"ה ברכו); דברי הרוו"ה במאור עיניים (ויקרא ט"ב;ב, במדבר ג'ו); ובהערותיו על משה"ס (לדף נג).]

3 - שורש אכ"ל כשהאות ל' מנוקדת בסגול והיא מוטעמת, ואחריה יש דגש, תנוקד האות כ' בחטף פתח. כגון תִּאֲכַלְנָה (בראשית י"ז;א), יִאֲכַלְנָה (דברים י"ב;ב). וכמו כן שורשים אחרים שאחריהם מקף ודגש כגון אֲלַכְהֶנָּה (רות ב;ב וכן שמות ד;ח להרבה נוסחאות), אֲכַדְהֶנָּה (בראשית י"ח;כ"א). [עיין דקדוקי הסעמים (פסקה 50); עין הקורא (כל דוגמא במקומה). ודברינו על פי מחברת התיג'אן (עמ' ס"ז), והרוו"ה (מאור עיניים דברים י"ב;ט"ו), וכן משמע מדברינו יהודה אבן חיוג' (ג' ספרי דקדוק עמ' 130 "והשישי"). ע"ע פרקי שירה (שיר הי"ב), מנחת שי (בראשית גי"ז, י"ב;ג).]

4 - האות הבאה לאחר אות ו' שרוקה הבאה עם מתג בתחילת מילה תנוקד בחטף פתח [והיינו בעיקר אותיות ז, ס, ש, ט (המכונות "אותיות השריקה") שקל להן להבלע במבטא]. כגון **תקב** (בראשית ב"ב), **ושבה** (ויקרא כ"ה"ד), **ושקט** (במדבר כ"ג"ח, דברים הכ"ד), **ולקדיל** (בראשית א"ח, ויקרא י"ג, וע"ן דקדוקי הטעמים (פסקה 14) יהב"י בע"ן הקורא (כל דוגמא במקומה, ובשער המתינות מחברת התיג'אן (עמ' ס"ה); מנחת שי (בראשית שס, שופטים ה"ב), מכלול (מס' וע"ע קלז, ולעיל הערה 29 בסוגריים); משפטי הטעמים (דף ג. - : נ); סידור מהרש"ס (עמ' 183 ד"ה ושמע); קסת הסופר (בהקדמה לח"ב ס"ד), ע"ע להלן בביאורים סי' ז' פ"ד ס"ב ובהערות 49, 50, ובסי' ח', שהארכו בזה]

5 - לאחר חירק הבא עם מתג כגון **קשקתות** (בראשית ל"ח), **יצחק'לי**: (שם כ"א), **רצפת** (אסתר אג), וע"ן מנחת שי (בכל דוגמא); ע"ן הקורא (כ"ל); משפטי הטעמים (דף ג.) ע"ע דקדוקי הטעמים (פסקה 11), מכלול (דף קלז, הו"ד מנחת שי שופטים ה"ב) ולהלן ביאורים סי' ז' פ"ד ס"ב ובהערות 49 - 53]

6 - האות השנייה של תיבה כשהיא באה לאחר ה' או אחת מהאותיות הבאות מכח ה' (ע"ן פ"ה הערה 30) המנוקדת בפתח, הבאה עם מתג. כגון **קלפר** (תהלים קמ"ד), **לשפנים**: (תהלים ק"ד), **קברכה** (בראשית כ"ז"ח), **קמכסה** (שם י"ח"ז). [בע"ן הקורא ניקד **קברכה** (אך לא צ"ן כלום על תיבת **קמכסה** וצ"ב מניין לרוו"ה לנקד כך בדפוסו. גם במשה"ט לא הזכיר מזה כלום, דקדוקי הטעמים (פסקה 34) פרק שירה (שיר ה"ב); מאמר המאריך (תירוץ לחקירה ב'). ע"ע להלן ביאורים סי' ז' פ"ד ס"א ובהערות שס, ובפ"ה ס"ה הערה 72.]

ועוד ע"ן בדוגמאות הנ"ל וכיוצא בהן: בדפוס רעדעלהיים, תנ"ך הוצאת קורן, הרשימה מכתר ארס צובה שבסוף התנ"ך של ר"מ ברויאר. ע"ע בפירוש ע"ן תפילה שבסידור אוצר התפילות (על תפילת ברכו). ומכל מקום אין זו גירסת כל הספרים [ע"ן דקדוקי הטעמים (פסקה 14), מנחת שי (בראשית י"ב), קסת הסופר (הקדמה לח"ב ס"ד), אהל משה (שער השוא אות ע"ב)], והרוו"ה (מאור עיניים בראשית מ"ג"א ובהערות למשה"ט דף ג.) הביא בשם טעמי המקרא המיוחס לכן בלעם, שאין נכון כלל לנקד חטף פתח מלבד באותיות אהח"ע.

(31) חטף קמץ שלא באותיות הגרוניות מצאנו בעיקר בשוא נע הבא לפני אות גרונית הנקודה בקמץ, שבכ"י האי גוונא היתה קריאת השוא נוטה לקמץ לפי הקדמונים (כמבואר לעיל הערה 7). כגון **לקחה-זאת**: [בראשית ב"כ"ג המתג הוא במקום דגש שהיה צ"ל בקו"ף (ע"י מנחת שי) ולכן השוא נע כמבואר להדיא בדקדוקי הטעמים (פסקה 11) שהשוא נע מחמת המתג וע"ע בע"ן הקורא ובהערות הרוו"ה, **קלת** (במדבר ד"ב). וע"ן דקדוקי הטעמים (פסקה 14) מחברת התיג'אן (עמ' ס"ד); מכלול (דף קלח); דברי הרוו"ה (מאור עיניים בראשית מ"ג"א, במדבר ג"כ"ז); אבן עזרא (תהלים ע"ח"ב).]

ישנן גירסאות בהן תיבת **קרחי** מנוקדת תמיד בחטף קמץ, כלומר **קרחי** [ע"ן דקדוקי הטעמים ומחברת התיג'אן (שס); מנחת שי (אסתר ב"ה); ע"ן הקורא ודפוס רעדעלהיים]. ודבר זה צריך ביאור, מאחר ואין אות גרונית לאחר האות ד'! (וע"ן אבן עזרא (שמות ב"י) ששמות אינן תמיד לפי הכללים.) והר"א לוי שליט"א אמר לי שהאות ד' מושפעת מהאות מ' המנוקדת בקמץ קטן.

(32) מבואר ברד"ק (מכלול קלז): שלפעמים יבוא חטף קמץ, ודינו **כקמץ קטן** ולא כחטף וזה לשונו "ופעמים משתתפים (אולי ל"ל משתתפים) עם הקמץ שו"א להודיע כי הוא חטף (= קמץ קטן), והוא: כאשר תנקד האות שאחריה באחת התנועות ולא תדגש. כמו **אני** (מלכים א' י"א) ... **צרי** (בראשית מ"ג"א) והדומים להם. אבל אם תדגש האות שאחריה, ינקדו הקמץ לבדו כי אין לטעות בו כי בודאי הוא חטוף אחר שהדגש לצדו כמו **נני** (ירמיה ז"כ"ט) ... וכן אם האות שאחריה היא בשוא נח ינקדו קמץ לבדו כי אין לטעות בו כי בודאי הוא חטוף אחר שהשוא נח הוא לצדו, כי אין אחר הקמץ רחב שו"א נח". [ע"ן בספר הרקמה (עמ' קצ"ט)]. דברי

הרד"ק הוכחו במנחת שי (בראשית גה), סידור מה"ר שבתי סופר (בהקדמתו פ"ג סעיף ב' עמ' 22), מסלול (מסה"נ שביל ל"ד) וקסת הסופר (פחיחה לח"ב סכ"א). גם בדקדוק ופי' עה"ת לגר"א (ד"ה ובהו) הביא כעין דבריו. נוכדאי לציין דכגר"א מבואר דכל זה הוא רק בקמץ הבא לפני ההברה המוטעמת, שככה"ג לא יבוא מתג (עי' ביאורים סי' פ"ב שהסברנו את כללי המתגים הקלים), ולכן הוסיפו שוא כדי לסמן שהיא תנועה קטנה. מה שאין כן בשתי הברות לפני הטעם (וכמו למשל האות ק' בתיבת קַדְשִׁים לפי השיטות שהיא בקמץ קטן (עיין פ"ז הערה 18)) לא יבוא חטף עם הקמץ, דמזה שאין עמו מתג, נדע שהיא תנועה קטנה. אמנם בסידור מה"ר שבתי סופר (שם) כתב על פי דברי הרד"ק הנ"ל דבתיבת קַדְשִׁים האות ק' מנוקדת בקמץ עם שוא להראות שהיא תנועה קטנה, וזה דלא כהגר"א. ונמצא לפי דברי הרד"ק שאין צורך לנקד כך כשאחרי הקמץ בא שוא נח. ומכל מקום בספרים ישנים לפעמים היו מנקדים חטף קמץ במקום קמץ קטן אף כשאחרי נח נראה כגון וְאֶקְלָה (בראשית כ"ז:י"ט) (עיין מנחת שי (בראשית כ"ז:י"ט, ותהלים קי"ח:י"ד בשם ספרי אשכנז וצדפת ומה שמזבא שם בשם בן בלעם); עין הקורא (שם, שמות כ"ט:מ"ו, ועוד מקומות); מחברת התיג'אן (עמ' ט"ו); שום שכל לרוח"ה (בכ"ג)), ומבעל המנחת שי (עיין בראשית גה, כ"ז:י"ט ודר"ק) מבואר שהעיקר בזה בדברי הרד"ק שאין מנקדים שוא עם הקמץ כשיש אחרי שוא נח. גם הרוו"ה (בחומש מאור עינים) לא העתיק בכל מקום כיהב"י בכגון אלו. על כל פנים צריך ביאור בכל זה, דהרי נמצא לפי האמור שישנן כמה תנועות קטנות שאין אחריהן נח נראה להשלמת ההברה, ודלא כמבואר לעיל (פ"ג סי' ג')? וצריך לומר שאלו יוצאות מן הכלל, וכעין מה שהזכרנו שם (הערה 24).

נישנס עוד מקרים של חטף קמץ אשר היה נלענ"ד שלדעת הרד"ק (מכלול יז, קנא, קסא) דינן כתנועות קטנות ולא כחטפים, כמו התיבות קַתָּחַ: (שמות כ"ט:ח), הַנְּרָנוֹת: (ש"א כ"ג:א), אֶשְׁקָה (ישעיה י"ח:ד), וְאֶשְׁקָה (עזרא ח:כ"ה), וכן אמר לי הר"ד יצחקי שליט"א. וכן משמע ממאמר המאריך (סוף כללי הקמץ חסוף) בשם כתב יד ספרדי, מחברת הערוך (דף ד ע"ד) וספר הרקמה (הוצאת ווילנסקי עמ' קע"ב, קצ"ט, של"ס ו-ש"ס ובהערות שם). (וכתב לי הריל"פ שליט"א שמאחר וקמצים אלה מקורם בחולם – כלומר קַתָּחַ, נָרָן, אֶשְׁקָס, אֶשְׁקָל – לכן מנוקדות בקמץ קטן). ומכל מקום בדקדוקי הטעמים (פסקה 14) משמע שבדוגמאות הנ"ל וכיוצא בהן דין החטף כשוא נע ולא כתנועה קטנה, וכן הוא במחברת התיג'אן (עמ' ט"ד). והסיבה לשיטתם שקריאת שואים אלה נוטה לקמץ ולא לפתח כשואים נעים רגילים (עיין לעיל הערה 7) היא שמשקלם אֶשְׁקָל ולא אֶשְׁקָל, ומכיון שבמקור היו בחולם, גם כשהפכו לשוא נע הם כעין המקור והיינו שוא הנוטה לקמץ הקרוב יותר לקריאת החולם; כן מבואר במאור עיניים לרוו"ה (בראשית מ"ג:כ"א), ועיין פרקי שירה (בדפוסים המאוחרים, שיר הי"א. וע"ע קול הקורא פי"א סעיפים ו' – ח', ובהערות שם. אך בפרקי שירה דפוס פיזאנו ליתא) דמשמע כנ"ל. (והיינו לגבי אֶשְׁקָה, וְאֶשְׁקָה; וכעין זה יש לומר גם לענין קַתָּחַ: , הַנְּרָנוֹת: שאף הם מקורם בחולם וכנ"ל מהריל"פ שליט"א). והר"א לוין שליט"א אמר לי שגם מדברי הרד"ק עצמו אין ראיה שהקמץ הוא תנועה קטנה, אלא באמת הוא שוא נע הנקרא כעין קמץ. ונראה שאף הרוו"ה במאור עיניים (שם) הבין כן בדברי הרד"ק. ע"ע מכלול (קלח); ומנחת שי [איוב י"ז:ט. ברם המעיין במכלול (דף קנד) יראה שאין הכרח נגד דבריו]. ובפרט לפי מה שניתן לדיוק מספר מכלול [קלו. – קלז, קלט. ועוד מקומות ואכמ"ל. ועיין הבנת המקרא לרוו"ה (שמות ט"ו:ב) והערות הר"ד יצחקי שליט"א לקול הקורא (פי"א הערה לס"ז)] שלא סבירא ליה כלל שיש חטף קמץ שדינו כשוא נע, אלא דין כל חטף קמץ כתנועה קטנה, ממילא לדין אין מדבריו ראיה למעשה. וע"ע ספר הרקמה (שם), רשב"ץ (מגן אבות ח"ג פ"ד דף נה באמצע ד"ה נדבר).

(33) כיצד יש לנהוג למעשה: יעוין בהערה 29 שהסיבה לכך שמופיעים בחטף, היא להראות שהשואים שבהם נעים, והיות ושוא נע נקרא כחטף פתח ולפעמים כחטף קמץ, ממילא סומנו חלק מהשואים הנעים כך. אמנם, בימינו שקוראים כל שוא נע כחצי סגול (עיין לעיל פרק זה סימן א' סעיף ז' ובהערה 7), ממילא לקרוא

מקצת השואים כחצי סגול ומקצתם כחטף פתח הוא לכאורה דבר חימה. [וכבר העידו על כך בספר אהל משה (שער השוא אות ע"ב), עיון תפילה (תפילת ברכו בשחרית), ור"מ ברויאר בסוף התנ"ך שלו]. ולכן נראה למעשה דיש לקרוא את כל הדוגמאות שהבאנו בהערות 30 - 31 וכיוצא בהם בשוא נע פשוט. [שוב ראיתי רברים כמעט מפורשים מהגר"א (דקדוק ופי עה"ת, באמצע ד"ה ורתה) שהביא תשעה כללים של שוא נע, ובכלל הט' כתב "אם יבא חטף פתח על שאר אותיות חוץ (מאותיות הגרון אזי הוא נע" עכ"ל. כלומר שהכיר הגר"א את הגירסאות שיש חטף פתח בשאר האותיות, ובא לחדש שאין דינם כחטף אלא כשוא נע פשוט].

גם בעל המנחת שי נקט להלכה ולמעשה לקרוא את כולם בשוא נע פשוט אך לא מהטעם שהזכרנו. רכתב (בראשית י"בג) "ואנכי לא ידעתי איזה יכשר הזה או הזה (כלומר גירסאות עם החטף או עם שוא הפשוט) או אם שניהם טובים. ואני בתומי אלך בדרך הספרים שהם כולם בשוא לבד. והמדקדק לקרותן כהוגן תבא עליו ברכה" עכ"ל. [וכן כתב בעוד הרבה מקומות (בראשית ג"ז, כ"ד; כ"ז, כ"ה; כ"ח; כ"ט; ו-כ"ט, ויקרא כ"ו; ב, במדבר ה"ח ועוד ועי' מש"כ בתהלים ל"ד; א).] והיינו שנסתפק בגירסאות, ומסיק דיש לנהוג בגירסאות שאין בהן חטף. וכנראה משום הכי בדוגמאות שבקבוצה הרביעית (לעיל בהערה 30) כגון וַתִּקַּבּ, סתם שהם בחטף פתח [עיי' מנחת שי בראשית ב"ב, ויקרא כ"ה; ד, במדבר כ"ג; ח, שפטים ה"ב, מאמד המאריך בתי' לחקירה ג' (וע"ע בקסת הסופר בהקדמה לח"ב ס"ד), וכל זה בתיבות קצרות; עי' בביאורים סי' ח] משום שכלל הספרים המדויקים שהיו בידיו מובא כך ולא הסתפק בהן, ורק בתיבות שיש בהן גירסאות חלוקות כתב שיש לקרותן בשוא פשוט. וראיתי בחומש שנדפס לפני כמה מאות שנים שבשער החומש מבואר שהוא מדקדק על פי מנחת שי, ובכל כהאי גוונא אכן מנוקד בשוא נע פשוט, מלבד וַתִּקַּבּ והדומים לו שהם בחטפים, וכמו שכתבנו. (וע"ע בא"ס למקרא לגר"ש דבליצקי שליט"א שנקט בזה כשיטת המנחת שי.) ובודאי הקורא כדברי המנחת שי נמי שפיר עבד.

ומנהג יוצאי אשכנז (גרמניה) להקפיד בקריאת כל החטפים, וכמו שהדפיס הרוו"ה בחומש רעדעלהיים. וכן בתפילה אומרים למשל "בְּרַכּוֹ אֶת ד' הַמְּבֹרָךְ", ופשוט דיש להם על מה להישען.

[וכל דברינו בהערה זאת הם רק לענין החטפים שדינם כשוא נע. אך קמצים קטנים הבאים עם שוא (דלעיל הערה 32) דינם כתנועה קטנה לכל דבר ולכולי עלמא.]